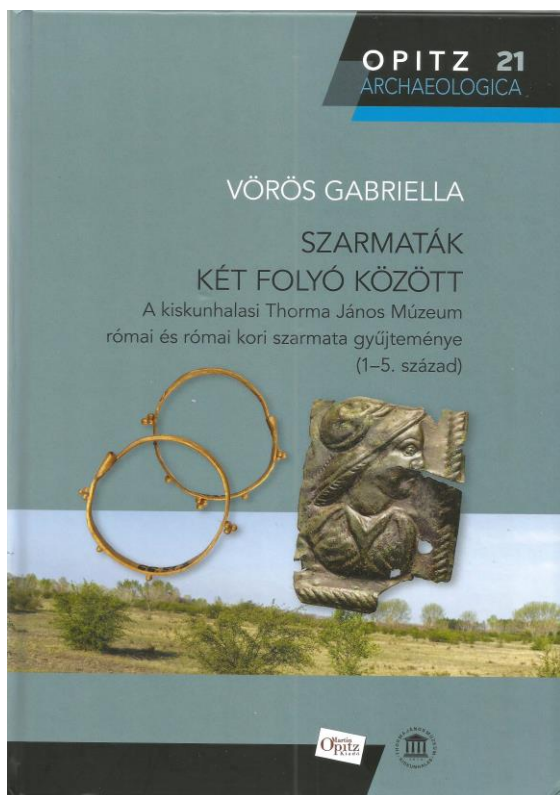

KÖZLEMÉNYEK

*

Könyvismertetés •

Vörös Gabriella: Szarmaták két folyó között. A kiskunhalasi Thorma János Múzeum római és római kori szarmata gyűjteményei (1–5. század). Opitz Archaeologica 21. Budapest – Kiskunhalas, Martin Opitz, 2022. p. 207

A címnegyed első oldalának tanulmányozása és a Tartalom átolvasása után egyértelmű: a régészettudomány már régóta nem a magányos polihisztorok öncélú szenvedélye. Ugyanakkor ezt – sajnálatos módon – még ma sem gyakorolják olyan sokan Magyarországon, mint kellene és nem csak a rendelkezésre álló anyagiak elégtelensége miatt. Ehhez ugyanis alapvetően a régész nyitottsága szükségeltetik már terepi munkája közben, de a feldolgozás éve alatt meg különösen. Mindezeket a szempontokat tekintve a kötet „vezér régésze”, első számú szerzője, Vörös Gabriella jelesre vizsgázott. Nem csak régész és numizmatikus, de ember- és állattanos, valamint archeobotanikus lettek egyenrangú szerzőtársai.

Így ír erről a tényről rendkívül szimpatikusan Vörös Gabriella a könyv Bevezetésében.

„Menet közben derült ki, hogy egyedüli szerzőként kevés leszek ehhez a feladathoz. Még időben rájöttem, hogy kellenek olyan szakemberek is, akik segítenek, hogy a tárgyi emlékeken túl másfajta szemlélettel és újabb régészeti leletcsoportok bevonásával teljesebbé tegyék a múzeum e fontos, izgalmas gyűjteményrészéről és a korszakról kialakítható képet.” (p. 8.)

Itt feltétlenül ki kell térnem arra, hogy a kiskunhalasi múzeum tulajdonképpen több kiadványsorozat „megrögzött” generálóját és támogatóját. Miért? A saját, „Halasi Téka” című periodikáján túl 2001-ben ugyanis Révész László tollából a múzeum gyűjtőterületének honfoglalás kori, majd 2005-ben Hatházi Gábor jóvoltából a középkori kun emlékműanyagot tette hozzáférhetővé és nem csak a tudomány számára! Ez utóbbi sorba illeszkedik a Barbaricum Halas környéki, szarmata kori emlékműanyagának közzététele. A Bevezetésben egy rövid intézménytörténetet is olvashatunk, amelyet a köszönet sorai zárnak.

Az I. fejezet 1. részében a feldolgozásra kerülő gyűjteménytörténetén keresztül nem csak a Thorma János Múzeum 1874-től kezdődő történetébe nyerünk betekintést, de remek gondolatfűzerei révén a Szerző egy vidéki úgynevezett kismúzeum mindennapos problémái által a hazai múzeumügy hullámvastójára is felülteheti az Olvasót. E „párhuzamos életrajz” részleteivel különösen a 16–18. oldalon ismerkedhetünk meg. A fejezet 2. részében már a publikáció tárgyát jelentő szarmata kor gyarapodását rekonstruálja előbb 1950-ig Vörös Gabriella, majd a 3. részben a 2001-ig terjedő időszak leltározó igazgatóit, illetve ásató és rendszerező régészeit veszi számba. Az utóbbiak sorából, az itt leghosszabb ideig tevékenykedő Wicker Erika nevét szeretném kiemelni, aki másfél évtizeden át (1995-ig) az intézmény vezetője is volt. Míg a 4. részben az intézmény archeológusban hiányos évtizedeiben történt hatalmas régészeti leletanyag-gyarapodással szembesülhetünk, ami a nagyfelületű feltárások eredménye. Az I. fejezet záró, 5. részében a helyi szarmata korszak publikáltságát és annak árnyoldalait tekinti át a Szerző.

A II. fejezet a kötet és a vizsgált öt évszázad alfája, azaz a kezdet és minden későbbi elmélkedés alapja: a beleltározott örökség elemek, avagy a régészeti leletek, másként a műtárgyak Katalógusa. (p. 29–71.) Ezt a használati segédletek vezetik be, majd egyenként olvashatjuk a régészeti örökség tárgyait.

• doi: [10.55023/issn.1786-271X.2022-022](https://doi.org/10.55023/issn.1786-271X.2022-022)

A katalógus minden leírásában természetesen szerepel a tárgy leltári száma és méretadatai, időrendi helyzete, de számos esetben annak jó fotója, rajza vagy mindkettő, továbbá szakirodalma. A katalógus Vörös Gabriella és Juhász Lajos alapos munkája.

A *III. fejezetet* 13 db önálló, de egymással mégis összekapcsolódó tanulmány alkotja. Így nem meglepő módon, a címe: *Tanulmányok (73–188.)*. Ezek szerzői: Bárány Annamária, Hamar Edina, Juhász Lajos, Marcsik Antónia, Molnár Erika, Szalontai Csaba, Torma Andrea, Vörös Gabriella, Walter Dorottya. Ők a szegedi Móra Ferenc Múzeum és az egyetem, a Magyar Nemzeti Múzeum és az ELTE munkatársai vagy éppen ösztöndíjasai. Mindegyik írás olvasmányos, jól érthető, ami egyértelműen széles olvasótábor fog eredményezni, másként a könyv a tudományos feldolgozás előremutató példája. Innentől nem kissé szubjektív módon, csak néhány – számomra különösen izgalmas, ugyanakkor e periodika profiljába illeszthető – tanulmányra utalok meglehetősen rövidséggel.

Szalontai Csaba feldolgozása (III. 1.) egy példamutató eredmény a térinformatika évtizedeiből, hagyományos, de látványosan színezett térképi megjelenítéssel, nagyszerű helyismerettel és lényegre törő meglátásokkal. A cím önmagáért beszél: *A megtelepedés speciális körülményei a halasi tájban* (p. 75–98.). Már ebből is kiderül: nem csak a szarmata kor kutatója számára lehet figyelemre érdemes a munkája, de több ezer éves távlatban is megfontolandó és tanulságos. A tudományban már régóta művelt, de manapság környezet- vagy tájrégészetnek nevezett diszciplína mindkét alapelemét megvizsgálta. Ezek a talajtan és a vízrajz. Ezt követően tér át a táj ember általi hasznosítására, azaz a megtelepedés helyeire, az úthálózatra és a megélhetés formáira. Szemlélődésének lényege a mozgás, a változás meghatározó szerepének kiemelése. Legyen szó a homok, avagy a felszíni víz mozgásáról. Az utóbbi esetben a víz időszakos meglétére és nem áradásokra kell gondolnunk; és vizsgálja természetesen, hogy mindezekhez hogyan viszonyult az ember, lakta be a tájat, teremtette meg az élet feltételeit. Mindezekhez a régészeti emlékek településeket jelző nyomain és azok időkerete, keltezése adja a fogódzót. Ma különösen tanulságosak utalásai az ember túlhajtott gazdálkodásáról (pl. állattartás). A zsákutcáról, az emberi közösség lehetséges helyi „pusztulásairól”, amelyek be is következtek, de az esetek többségében csupán többé-kevésbé követhető elvándorlást jelentettek. A túllegeltetés, a növényzet drasztikus csökkenése, a növekvő homokmozgás, az eltemetődő termőtalaj – az ember által generált öntudatlan folyamat. Rendkívül helyes szemléletnek tartom, ahogy a Szerző eljut a halasi

táj mikroelemeinek értékeléséig, ugyanakkor egy nagyobb térben helyezi el azokat. Tanulságos, hogy csak egy komplex témakört emeljek ki, az utak – tanyák – víznyerő helyek (kutak) és a régészeti lelőhelyek összességének térképi megjelenítése (13–14. kép) és régészeti-történettudományi értelmezése.

A szarmata közösség Halas környéki *embertani* információit (III. 7.) *Marcsik Antónia* és *Molnár Erika* közölték és foglalták össze (p. 135–140.). Tanulmányukban egy kiskunhalasi lelőhelyen kívül még három, a múzeum gyűjtőterületén található további település határából származó 20 sír adatait ismertetik (3. táblázat) és helyezik el a dél-alföldi szarmaták napjainkig megismert antropológiai összképében.

Bárány Annamária írása (III. 8.) a mai házi kedvencekkel, a *kutyákkal* és a *macskával* foglalkozik. (p. 141–148.) Az előbbieket a halasi Tesco nagyfelületű feltárásán, az utóbbi a tázlári Templomhegy több éve tartó ásásán kerültek elő. Két gödörből öt, különböző életkorú kutya maradványát és egy macska nyakcsigolyát határozott meg. Míg a kutyák általános „tartozékai” a nagyállattartó szarmaták gazdálkodásának, addig a macska rendkívül ritka. Különösen az épségben megmaradt csontvázú tázlári településről származó kifejlett, de még fiatal egyed (7. kép). Nem véletlen, hogy az ásatók (Gallina Zsolt, Sz. Wilhelm Gábor) erre felfigyeltek, különösen mivel a koponyájánál egy kis edény is volt. A macska tudatos elhelyezésére gondoltak, ezért a *kis edényt* 2006-ban *in situ* emelték ki a gödörből.

Ebből logikusan következett az a helyes feltételezés, hogy talán közelebb lehet jutni a lehetséges magyarázathoz, ha a beleltározott, de *tisztítatlan edény beltartalma* vizsgálatára sor kerül. Ez *Hamar Edina* restaurátor, *Torma Andrea* archeobotanikus és *Vörös Gabriella* régész együttes munkájaként (III. 9.), s nyilván az utóbbi ösztönzésére a könyv előkészítése közben megtörtént. Sajnálatos azonban, hogy környezettörténeti eredmény csak részleges, igaz, izgalmasat is hozott: egy zöld gyík állkapcsát. Fájó hiányérzet számomra, hogy a temetéskor betöltött talaj pollenjeinek meghatározása elmaradt, ami máris érdemben egészíthette volna ki Szalontai tanulmányát. Ellenben izgalmas összefoglalást olvashatunk írásuk (p. 149–153.) végén a római kor cicás sírfeliratairól, illetve a patkányok és a macskák párhuzamos, valószínűleg a Dunántúlról eredeztethető elterjedéséről.

Walter Dorottya a napjainkban rendkívül népszerű tévés főző műsorok *konyhájának* (III. 12.) szarmata kori előzményébe nyújt betekintést (p. 177–182.). Ehhez nem csak az állatsontok és növényi, valamint ételmaradványok adatait használja fel, de az utóbbi két évtizedben egyre több hazai régészeti

korszakban feltűnő, a települési kerámiát feldolgozó „fehér holló” tanulmányok számát gyarapítja. Felsorolja az ételkészítés edénytípusait, ezek készítési és díszítési módját leírja. Hangsúlyozza ezek természettudományos vizsgálatának szükségességét és eddigi eredményeit a szarmata-hun kor vonatkozásában. Természetesen gondolatmenetébe beemeli a földművelés múzeumokban fellelhető vaseszközzeit és a terepen megfigyelt aszaló-füstölő műhelyeket is. Itt a többfunkciójú (pl. gabona, kerámiasoványítás, festékanyagok) őrlőkövek említését hiányolom.

A *IV. fejezet* a szakirodalmat, az *V.* a képek- és tárgyak jogtulajdonosait, a *VI.* pedig a könyv szerzőit és munkatársait sorolja fel.

A belív papírminősége és szövegtükre kellemes és igényes. A borító a kiadótól megszokott minőségű, jó tapintású, keménytablás és látványos, azaz táj- és tárgyfotókkal esztétikusan szerkesztett. A hátulsó kötéstáblán egy a figyelmet felkeltő szöveg olvasható. Ára: 4900 Ft.

Ilon Gábor
ny. régész